

فصلنامه علمی- پژوهشی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء(س)
سال بیست و پنجم، دوره جدید، شماره ۲۷، پیاپی ۱۱۷، پاییز ۱۳۹۴

نالۀ ملت در استبداد محمدعلی شاهي

عباس قدیمی قیداری^۱
علی منوچهری^۲

تاریخ دریافت: ۹۳/۶/۲۵

تاریخ تصویب: ۹۴/۲/۲۹

چکیده

با به توپ بسته شدن مجلس به دستور محمدعلی شاه و تعطیلی مشروطه، دوباره استبداد بر فضای ایران حاکم شد و در نتیجه این شرایط روزنامه‌ها و جراید سراسر کشور تعطیل شدند. روزنامه نالۀ ملت تنها روزنامه‌ای بود که تا زمان بازچاپ روزنامه‌های دیگر، در دوره استبداد محمدعلی شاهي منتشر می‌شد. این روزنامه تمام تلاش خود را در حمایت از مشروطه خواهان و دستاوردهای مشروطه به کار گرفت. مطالب و موضوعات مندرج در این روزنامه خود مصداق بارز این سعی و کوشش به شمار می‌رود. نالۀ ملت با انعکاس پیروزی‌ها و دلاوری‌های مجاهدان و انعکاس شکست و درماندگی

۱. دانشیار گروه تاریخ دانشگاه تبریز؛ ghadimi@tabrizu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری تاریخ ایران اسلامی دانشگاه تبریز؛ alimanoochehri77@yahoo.com

مستبدان و نیروهای دولتی و نیز ماهیت واقعی سردمداران و حامیان آن‌ها مانند عین‌الدوله و محمدعلی شاه، رسالت آگاهی‌بخشی عمومی و تحریک احساسات مردم آذربایجان و سایر نقاط کشور نسبت به حمایت از مشروطه و مشروطه‌طلبان را دنبال می‌کرد. بسامد واژه‌ها و اصطلاحات سیاسی و اجتماعی در این روزنامه نشان از آن دارد که این روزنامه، مشروطه‌خواهی، بیداری مردم و آزادی ایران از یوغ استبداد را آرمان خود قرار داده بود. نوشته پیش‌رو بر آن است تا با استفاده از روش تحلیل محتوا نشان دهد روزنامه ناله ملت در آن فضای استبداد، چه راهکارهایی برای برون‌رفت از این فضای استبدادی ارائه می‌کرده و چه نوع مباحث و موضوعاتی را مورد توجه قرار می‌داده است.

واژه‌های کلیدی: ناله ملت، مشروطه، استبداد، آذربایجان، تبریز،

تحلیل محتوا، میرزا آقا.

۱. مقدمه

بعد از به توپ بسته شدن مجلس به دستور محمدعلی شاه و عوامل استبداد، تبریز به کانون اصلی مبارزه علیه دولتیان و مستبدان و یگانه پایگاه پاسداری از مشروطه و آزادی تبدیل شد. تبریز به مدت یازده ماه به محاصره نیروهای دولتی درآمد و فصلی درخشان از مقاومت مردم در برابر عناصر ضد آزادی و ضد مشروطه رقم خورد. در این دوره ایرانیان آزادی‌خواه و مشروطه‌طلب داخل و خارج از کشور، و علمای نجف و آزادی‌خواهان قفقاز، تبریز را تنها کانون پاسداری از قانون و آزادی و دستاوردهای انقلاب مشروطه ایران می‌دانستند و همه، رو به سوی آنجا داشتند. انجمن تبریز به منزله نهادی برآمده از اراده ملی، در نبود مجلس شورای ملی به عنوان جانشین مجلس مطرح شد و وظیفه و رسالت اصلی خود را بازگرداندن مشروطه به ایران قرار داد. در شرایط سخت محاصره تبریز که روزنامه‌ها و

چاپ‌خانه‌ها تعطیل شده بودند، به همت رهبران مجاهدان و انجمن ایالتی تبریز روزنامه‌ای به نام *ناله ملت* بنیاد نهاده شد. این روزنامه چنان‌که از نامش پیدا بود، بیش از همه وظیفه افشای ستمگری‌های دولتیان و نیز ستمدیدی توده را برعهده داشت؛ اما کم‌کم زمینه‌ای دیگر پیدا کرد و شکست مستبدان و دولتیان را از یک سو و فتح و پیروزی‌های مجاهدان را از سوی دیگر به تحریر درمی‌آورد (کسروی، ۱۳۸۳: ۷۳۳).

ناله ملت در شرایطی چاپ می‌شد که در این زمان هیچ روزنامه دیگری در سراسر کشور چاپ نمی‌شد. پس از بمباران مجلس فقط یک روزنامه دولتی به نام *اقیانوس* چاپ می‌شد که آن هم پس از چند شماره تعطیل شد. اهمیت این روزنامه در آن مقطع به‌حدی بوده است که کسروی در تاریخ مشروطه می‌گوید:

در تهران پس از بمباران مجلس، روزنامه‌ها از میان رفت [...] چون در این شهر روزنامه‌ای نمی‌بود، پیشامدها در جایی نوشته نمی‌شد؛ ولی چون در تبریز و استانبول و دیگر جاها روزنامه بیرون می‌آمد و از تهران نیز آگاهی‌ها برای آن‌ها فرستاده می‌شد، از این رو کارهایی که در تهران رخ می‌داد، پس از مدتی در روزنامه‌های آنجا مانند *ناله ملت* تبریز و شمس استانبول چاپ می‌شد (همان، ۶۷۳).

در این شهرها نیز روزنامه‌ها با مشکلات زیادی روبه‌رو بودند؛ به‌طوری‌که *ناله ملت* در شماره ۴۰ (۲۵ محرم ۱۳۲۷ق) این‌گونه می‌نویسد: «اینک جرایدنگاران را که لسان عمومی ملت و مرآت حسن قبیح تمامی مملکت‌اند، نگفتن معایب و نمودن محاسن مجبور می‌نمایند». البته، شایان ذکر است که به‌جز روزنامه *ناله ملت*، انجمن تبریز در این دوران اقدام به بازچاپ روزنامه *انجمن تبریز* کرد. این روزنامه از اول رمضان سال ۱۳۲۴ق، یعنی دو سال قبل از روزنامه *ناله ملت* (۱۲ رجب ۱۳۲۶ق) انتشار یافت؛ پس از آن مدتی تعطیل شد و بار دیگر از اول رجب ۱۳۲۶ منتشر شد.^۱

۱. برای آگاهی بیشتر درباره انجمن تبریز و روزنامه آن ر. ک. رفیعی، منصوره (جعفری فشارکی) (۱۳۶۲). *انجمن ارگان انجمن ایالتی آذربایجان*. تهران: نشر تاریخ ایران؛ *انجمن تبریز* (۱۳۷۴-۱۳۷۶). کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. استانداری آذربایجان شرقی.

تاکنون پژوهشی مستقل درباره روزنامه ناله ملت صورت نگرفته و فقط در منابعی مانند تاریخ جراید و مجلات ایران^۱ به اختصار به آن اشاره شده است. پژوهش حاضر درصدد پاسخ گویی به این سؤالات است: روزنامه ناله ملت در مقابل استبداد محمدعلی شاهی (به توپ بسته شدن مجلس و تعطیلی مشروطه) چه نوع موضع و جهت گیری ای اتخاذ کرد؟ مقالات، مفاهیم و اصطلاحاتی که این روزنامه برای تبیین شرایط سخت مبارزه به کار گرفت، چه بود، چه هدف و کارکردی را دنبال می کرد، و تا چه اندازه گویای خطوط فکری گردانندگان آن بود؟ برای پاسخ به سؤالات مذکور ارجاع به متن روزنامه و مطالب مندرج در آن ضروری است و به همین دلیل روش تحلیل محتوا مناسب تر به نظر رسید و به کار بسته شد. در تحلیل محتوای این روزنامه، تمامی ۴۴ شماره آن به جز شماره های ۷، ۹، ۱۲، ۱۶، ۳۳ و دو صفحه آخر شماره ۴۴ که در دسترس نبودند، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته اند. بدین منظور ابتدا به معرفی و بررسی ساختار شکلی روزنامه و سپس به تحلیل محتوای آن می پردازیم.

۲. معرفی و ساختار شکلی روزنامه ناله ملت

نخستین شماره روزنامه ناله ملت در ۱۶ رجب ۱۳۲۶ ق منتشر شد.^۲ شماره اول آن با نام نوای ملی به چاپ رسید و از شماره دوم ناله ملت نام گرفت. روزنامه در شماره اول فاقد شماره و تاریخ بوده است. از شماره دوم علاوه بر نام روزنامه در سمت راست، شماره آن نیز در سمت چپ درج شد. از شماره چهارم نام روزنامه در وسط، شماره در سمت راست و تاریخ در سمت چپ درج شد. از شماره ۲۵، شکل ظاهری روزنامه تغییر کرد؛ به طوری که از این به بعد مشخصات کلی آن در سه ستون جداگانه آورده شد. در ستون وسط فقط نام روزنامه به صورت بزرگ و در بالای این ستون برای اولین بار سال انتشار روزنامه قید شده

۱. صدرهاشمی، محمد (۱۳۲۷). تاریخ جراید و مجلات ایران. اصفهان: بی نا.

۲. سه شماره اول روزنامه ناله ملت فاقد تاریخ نشر در سرلوحه است؛ ولی شماره چهارم آن به تاریخ ۲۲ شهر رجب المرجب ۱۳۲۶ ق انتشار یافته است. با توجه به اینکه فاصله نشر شماره های ۴، ۵ و ۶ آن، دو روز است، می توان نتیجه گرفت که شماره سوم آن به تاریخ ۲۰ رجب، شماره دوم آن ۱۸ رجب و شماره اول آن در ۱۶ رجب ۱۳۲۶ ق منتشر شده است.

است. در ستون سمت راست ذیل اداره و عنوان مراسلات، آدرس روزنامه و هیئت تحریریه و تاریخ آن، در بالای این ستون نیز شماره روزنامه درج شده است. در ستون سمت چپ ذیل عنوان، قیمت اشتراک سالیانه، قیمت اشتراک در تبریز، ممالک داخله، ممالک خارجه و قیمت تک‌نمره آمده است. در بالای این ستون نیز برای اولین بار شماره صفحه درج شده است. در ذیل این سه ستون نیز خط‌مشی روزنامه به‌طور خلاصه در یک خط آورده شده است. محل انتشار روزنامه تا شماره ۲۵ آن در هیچ قسمتی از روزنامه ذکر نشده؛ اما از این شماره با تغییر شکل و افزایش صفحات آن، آدرس محل انتشار نیز آورده شده است: تبریز، جنب کمسیون اعانه. از نظر تعداد صفحات، تا نمره ۲۴ در دو صفحه و از شماره ۲۵ به بعد در ۴ صفحه چاپ شده است. قیمت اشتراک سالیانه در تبریز ۸ قران، سایر شهرهای ایران ۱۰ قران، خارج از کشور ۴ منات، تک‌نمره صد دینار بوده؛ ولی در آخرین شماره، قیمت را «همت جوانمردی؛ غیرت فداکاری، تک‌نمره یک شاهی» درج کرده است. همان‌طور که اشاره شد اولین شماره روزنامه در ۱۶ رجب ۱۳۲۶ق و آخرین شماره آن نیز به تاریخ دوشنبه ۲۸ ربیع‌الاول ۱۳۲۷ق چاپ و توزیع شده و جمعاً ۴۴ شماره از آن انتشار یافته است. روزنامه گاهی پشت‌سرهم، زمانی یک روز در میان، گاهی به فاصله سه، چهار روز و بعضاً به فاصله پنج، شش روز یک بار انتشار یافته است. نوع چاپ آن سنگی^۱ (براون و تربیت، ۱۳۴۳: ۱۰۳/۳) و محل پخش و فروش آن نیز ایران و اروپا، به‌ویژه کشورهای هم‌جوار، یعنی عثمانی و روسیه بوده است. روزنامه فاقد آرم بود. فقط نام روزنامه - ناله ملت - با حروف بزرگ در سرلوحه چاپ می‌شد و فقط در شماره ۶ و ۲۶ در زیر نام ناله ملت کلمه تبریز به‌شکل کوچک آمده است که نام «ناله ملت تبریز» را نشان می‌داد. در آخرین شماره روزنامه، در بالا و پایین نام روزنامه این دو مصرع ذکر شده است:

ناله را هرچند می‌خواهم که پنهان برکشم (بالای نام)

سینه می‌گوید که من تنگ آمدم فریاد کن (پایین نام)

۱. کسروی در تاریخ مشروطه (۱۳۸۳: ۷۳۳) اشاره می‌کند که چون در این زمان چاپ‌خانه سربی مرحوم سعید سلماسی از سوی دولتیان بسته شده بود، روزنامه ناله ملت به‌شکل سنگی چاپ می‌شد.

تا شماره ۲۵ این روزنامه، خط‌مشی آن به‌طور صریح ذکر نشده است. از این شماره است که هم‌زمان با تغییر شکل سرلوحه روزنامه از حالت عادی به شکل سه ستون، خط‌مشی آن نیز در زیر این سه ستون در یک خط بدین شرح بیان می‌شود: «روزنامه‌ای است که در مصالح عامه و منافع ملیه در نهایت آزادی سخن می‌گوید، مکاتیب سودمند را با امضای معروف قبول و درج می‌نماید» (س ۱، ش ۲۵: ۱).

برای پی بردن به خط‌مشی روزنامه از ابتدای چاپ آن، می‌توان از اولین سرمقاله این نشریه که در شماره اول چاپ شده است، استفاده کرد. این سرمقاله با خطاب قرار دادن اقشار مردم مانند انجمن‌های ملی، مدیران مکاتب، نویسندگان جراید، محصلان مدارس و اولیای آن‌ها، تجار و کسبه، فقرا و ضعفا و... از بین رفتن مشروطه و دارالشورای کبری، تعطیلی انجمن‌ها و روزنامه‌ها، بسته شدن مساجد، اختلال نظم، و آسایش و امنیت توده مردم را مورد تأکید و توجه قرار می‌دهد. در ادامه، به اقدامات تجاوزکارانه مستبدان و دولتیان نسبت به مردم تأکید می‌کند و سپس خطاری از جانب ملت را در مقابل آن‌ها قرار می‌دهد؛ با این مضمون که دیگر ملت در مقابل شما سکوت اختیار نکرده و بازار عوام‌فریبی، تزویر و ملت‌فروشی شما را کساد و خواری و ضلالت را نصیبتان خواهد کرد (همان‌جا). این مقاله با چهار شعار که طبق نظر نویسنده مقاله، خلاصه اهداف نشریه است، به پایان رسیده است: «زنده باد ملت»، «زنده باد مشروطه و آزادی»، «پست باد استبداد و علمای سوء» و «سرافکننده باد طرفداران بدبخت استبداد» (همان‌جا).

نویسنده یا نویسندگان روزنامه در طول چاپ ۴۴ شماره این روزنامه، در واقع تمام هم و تلاش خود را در برجسته و روشن کردن این شعارها قرار داده بودند. با نگاهی به مقالات، مکاتیب، تلگرافات و سایر مندرجات این روزنامه می‌توان دریافت که مضمون تمامی آن‌ها بیان مبارزات آزادی‌خواهانه و مشروطه‌طلب مجاهدان آذربایجان و سایر نقاط و حامیان آن‌ها در مقابل دولتیان و مستبدان وابسته به محمدعلی شاه است. اگر اهداف مبارزان را که احیای حقوق ملت، قانون‌مداری و عدالت بوده است، در یک طرف و اقدامات مستبدان مبنی بر تجاوز به حقوق ملت، و قتل و غارت اموال و نوامیس آن‌ها را در طرف دیگر قرار دهیم، مفهوم مندرجات روزنامه آشکارتر خواهد شد.

۳. میرزا آقا ناله ملت

صاحب امتیاز و سردبیر روزنامه ناله ملت، مشهدی میرزا آقا که به علت نام روزنامه اش به میرزا آقا ناله ملت معروف شد، از روزنامه نگاران معروف و آزادی خواهان و مشروطه طلبان پرشور تبریز بود.^۱ وی علاوه بر ناله ملت، نویسنده روزنامه حشرات الارض و مدیریت و نویسنده روزنامه استقلال را نیز برعهده داشت. روزنامه استقلال پس از تعطیل شدن ناله ملت انتشار یافت. در سال ۱۳۲۹ بین برخی اعضای انجمن تبریز و برخی آزادی خواهان و مشروطه طلبان تبریز با مخبر السلطنه، والی آذربایجان، اختلاف شدیدی رخ داد و منتقدان رفتارها و سیاست های مخبر السلطنه تلگراف شدید اللحنی در انتقاد از شیوه مدیریتی او به مجلس ارسال کردند. میرزا آقا ناله ملت جزء امضا کنندگان این تلگراف بود (امیرخیزی، ۱۳۷۸: ۵۰۸؛ هدایت، ۱۳۷۵: ۲۱۴-۲۱۷). بعد از این ماجرا ظاهراً میرزا آقا مدتی هم به دستور مخبر السلطنه زندانی شد (صدرهاشمی، ۱۳۲۷: ۱۶۱).

با اشغال آذربایجان و تبریز به دست روس ها در دی ماه ۱۲۹۰ ش / محرم ۱۳۳۰ ق، میرزا آقا با گروهی از مجاهدان و آزادی خواهان تبریز، از جمله میرزا اسماعیل نوبری، حاج امیر اسماعیل امیرخیزی و میرزا اسماعیل یکانی، مخفیانه از تبریز خارج شد و ابتدا به سلماس و از آنجا به وان و استانبول رفت. روس ها بعد از اشغال تبریز فجایع بزرگی آفریدند و برخی از رهبران مشروطه تبریز، از جمله ثقه الاسلام و شیخ سلیم را اعدام کردند و فضایی از رعب و وحشت را در تبریز حاکم نمودند. میرزا آقا مدتی در استانبول به کار تجارت پرداخت. گویا در دوران اقامت در استانبول انجمنی متشکل از ۲۴ تاجر سرشناس ایرانی را در استانبول و طرابوزان تأسیس کرد. این انجمن بر اثر دسیسه های میرزا رضاخان ارفع الدوله و به دستور دولت عثمانی منحل شد و میرزا آقا از عثمانی تبعید گردید (طباطبایی

---

۱. میرزا آقا تبریزی از بنیان گذاران ادبیات نمایشی در ایران نیز به شمار می رود که آثار باارزشی در زمینه نمایش نامه نویسی و تئاتر از خود به جای گذاشته است. وی در مبارزه با استبداد و بی قانونی حاکم، علاوه بر روزنامه نگاری، از این شیوه، یعنی نمایش نامه نگاری نیز بهترین استفاده را کرد. وی اوضاع ناگوار آن مقطع را با انشایی آمیخته به طنز بیان می کرد. بدین جهت آثار وی را می توان نخستین نمایش نامه هایی دانست که با تأثیر از شرایط اجتماعی و فرهنگی آن زمان به نگارش درآمده است. برای کسب اطلاعات بیشتر درباره میرزا آقا ناله ملت ر.ک. سردای نیا، مشاهیر آذربایجان، ج ۲، صص ۲۰۴-۲۲۰.

مجد، ۱۳۹۰: ۴۱). با شروع جنگ اول جهانی و با تشکیل کمیته ملیون ایرانی در برلین، میرزاآقا ناله ملت هم از استانبول به برلین رفت و به تقی زاده، کاظم زاده ایرانشهر، محمد قزوینی و محمود اشرف زاده پیوست (تقی زاده، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

ظاهراً بعد از مدتی، در سال ۱۳۳۳ ق. قصد بازگشت به وطن کرد و در راه بازگشت به ایران، درحالی که از بیماری رنج می برد، درگذشت (امیرخیزی، ۱۳۸۷: ۱۹۰). از میرزاآقا به عنوان یکی از صادق ترین و پرشورترین مدافعان آزادی و مشروطه خواهی یاد شده است.

۴. تحلیل محتوای روزنامه

تحلیل محتوا تکنیکی پژوهشی برای استنباط و تکرارپذیری متن داده هاست. تحلیل محتوا به مثابه تکنیکی پژوهشی شامل شیوه های تخصصی در پردازش داده های علمی است. هدف تحلیل مانند همه تکنیک های پژوهشی، فراهم کردن شناخت و بینشی نو است. تحلیل، در واقع، تصویرگر واقعیت و راهنمای عمل است. تحلیل محتوا فقط ابزار است و بس (کریندورف، ۱۳۸۳: ۲۵). طبق تعریف فوق می توان این گونه بیان کرد که تحلیل محتوا روشی برای تحلیل اطلاعات به شیوه ای استاندارد به منظور دستیابی به استنتاج های معتبر از طریق آشکار کردن ویژگی ها و دلالت های نهفته در متن است که به کمک آن می توان ویژگی های خاص پیام ها را به طور نظام یافته و عینی شناسایی کرد (فرانکفورد و نجمیاس، ۱۳۸۱: ۴۶۹). بنابراین، می توان گفت تحلیل محتوا دارای سه ویژگی عمده است:

۱. تحلیل محتوا روشی نظام مند است؛ به این معنا محتوایی که قرار است مورد ارزیابی قرار گیرد، باید براساس قواعدی روشن و ثابت برگزیده شود.
۲. تحلیل محتوا روشی عینی است؛ بنابراین ساخته های ذهنی پژوهشگر نباید در آن دخالت داشته باشد.
۳. از آنجاکه تحلیل محتوا کمی است، هدف از آن آن بازنمایی دقیق مجموعه ای از پیام هاست (راجردی و دومینیک، ۱۳۸۴: ۲۱۷-۲۱۸).

به عبارت دیگر، تحلیل محتوا برای کشف محتوای درونی و پنهان داده‌ها، واحدهای مورد تحلیل از ورای گفته‌ها و نوشته‌ها، بررسی کیفیت محتوایی داده‌ها و تحلیل ساختاری متن یا نوشته، به کار می‌رود و هدف اصلی آن دستیابی به درونۀ پنهان یا قصد واقعی و یافتن محورهای اصلی فکری پدیدآوردندگان و شرایط و اوضاع و احوال محیطی مرتبط با تولید اثر نوشتاری و درنهایت، ارائه تفسیری واقع‌گرایانه از آن است.^۱

متنی که ما قصد تحلیل آن را داریم، کل ۴۴ شماره روزنامه ناله ملت به جز چند شماره را که در سطور پیشین به آن‌ها اشاره شد، دربر می‌گیرد. در این شماره‌ها ما محتوا را به واحدهای تحلیلی محدود می‌کنیم و از متن این واحدها، جهت‌گیری‌ها و اهداف روزنامه مذکور را جست‌وجو می‌کنیم و مورد توجه قرار می‌دهیم.

۵. واحد تحلیل

مطالب و موضوعات روزنامه ذیل شش مورد به‌عنوان واحد تحلیل، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است:

۵-۱. سرمقاله‌ها و یادداشت‌های روزنامه‌ها

عنوان‌ها:

۱. تشکرنامه (ناله ملت، س ۱، ش ۶)، ۲. حادثه فجیع یا ضایعه عظیم (همان، ش ۸)، ۳. دولتیان و لشکریان را تنبیه است، ۴. تمنی و اخطار، ۵. حضرت شاهزاده عین‌الدوله اتابک سابق ایران، ۶. برادران اسلامی (همان، ش ۱۱)، ۷. نتیجه صداقت، ۸. عبرت للناظرین، ۹. ایقاظ، ۱۰. رایحه غیرت (همان، ش ۱۳)، ۱۱. یا احکم الحاکمین (همان، ش ۱۴)، ۱۲. انا فتحنا لک فتحاً مبیناً (همان، ش ۱۵)، ۱۳. واقعه تهران، ۱۴. آه آذربایجان (همان، ش ۱۷)، ۱۵. تعزیت یا تهنیت (همان، ش ۱۸)، ۱۶. جمعیت اتحاد و ترقی (همان، ش ۱۹)، ۱۷. رؤوف کردگارا، ۱۸. نصر من الله و فتح قریب، ید الله مع الجماعه (همان، ش ۲۲)، ۱۹. قابل توجه هم‌وطنان، ۲۰. مجملی از گزارشات حضرت والا عین‌الدوله (همان، ش ۲۶ و ۲۷)، ۲۱. نظری به حال حاضر (همان، ش ۲۶ و ۲۷)، ۲۲. ظلم فاحش یا انکار حقیقت (همان، ش ۲۸)،

۱. برای آگاهی از کاربرد روش تحلیل محتوا در پژوهش‌های تاریخی ر.ک. فرخزاد، راهنمای پژوهش تاریخی (کتابخانه‌ای)، صص ۲۶۹-۲۷۲.

۲۳. قابل توجه رجال دولت و رؤسای ایلات و عشایر (همان، ش ۲۹)، ۲۴. تدبیری تازه یا حماقت بی اندازه، نفس واپسین مستبدان تهران (همان، ش ۳۰)، ۲۵. قابل توجه اعضای محترم انجمن ایالتی (همان، ش ۳۲)، ۲۶. ناله ملت (همان جا)، ۲۷. لو کشف الغطاما از ددت یقینا (همان، ش ۳۴)، ۲۸. برادران داخله و خارجه (همان جا)، ۲۹. ابابیل و اصحاب الفیل (همان، ش ۳۵)، ۳۰. غایه بلد یا فرط طمع (همان، ش ۳۷)، ۳۱. ندای مجلس معدلت تنکابین (همان جا)، ۳۲. احوال ایران (همان، ش ۳۸)، ۳۳. شاه و فلاکت دربار (همان، ش ۳۹)، ۳۴. حرکات کودکانه شاه (همان جا)، ۳۵. سیزدهم محرم (همان جا)، ۳۶. قابل التفات عموم رؤسای ملی (همان، ش ۴۰)، ۳۷. خرق الارض یا درّه آتش فشان (همان جا)، ۳۸. آخرین تنبیه لشکریان (همان جا)، ۳۹. کمیسیون اعانه یا عملۀ استبداد (همان، ش ۴۱)، ۴۰. دوازدهم صفر (همان جا)، ۴۱. با دین کج با خود کج با خلق خدا کج / آخر سخنی راست بگوی ای همه جا کج (همان، ش ۴۲)، ۴۲. وطن در شرف انقراض! ناعی بدبختی صلا می زند! ای اولاد وطن خداحافظ (همان، ش ۴۴)، ۴۳. عبرت (همان جا).

موضوعها:

۱. دعوت نظامیان و لشکریان مستبدین به اتحاد و پیوستن به مجاهدین؛
۲. درباره موضوع حمایتی علمای نجف از مشروطه و تمیز قائل شدن بین آن‌ها و علمای درباری؛
۳. افشای چهره و شخصیت مستبدین و ایادی آن‌ها، و بیان اقدامات و تجاوزات آن‌ها؛
۴. پرداختن به شهدای مجاهدین مانند سیدحسن شریفزاده؛
۵. برشمردن و برجسته کردن قوانین قانون اساسی مشروطه و رعایت نکردن آن‌ها از سوی مستبدین؛
۶. دعوت و آگاهی بخشی به ایلات و عشایر متحد با مستبدین و تشویق آن‌ها به همکاری با مجاهدین؛

---

۱. موضوعاتی که در اینجا آورده شده، براساس محتوای کل شماره‌های روزنامه بوده و مختص به یک یا چند شماره نبوده و محتوای کلی روزنامه در نظر گرفته شده است.

۷. بیان تجاوزات و حشیانۀ مستبدین در تبریز و اطراف آن؛
۸. بیان فتوحات و دلاوری‌های آزادی‌خواهان؛
۹. بررسی اوضاع پایتخت و شرایط حاکم بر آن؛
۱۰. آگاهی‌بخشی و بیداری افکار سایر مردم خطۀ آذربایجان مانند سراب، گرمرود و... و سعی در تهییج و تحریک آن‌ها علیه مستبدین؛
۱۱. پرداختن به فداکاری‌ها و جان‌فشانی‌های مبارزان گرجی-ارمنی هم‌رزم با مجاهدین؛
۱۲. بیان ظلم، استبداد و فساد محمدعلی شاه و تأکید بر مبارزه با آن؛
۱۳. افشای شخصیت سردمداران مستبدین مانند عین‌الدوله؛
۱۴. افشای دروغ‌گویی‌ها و جعل واقعیت‌های نشریات و روزنامه‌های خارجی درباره جنبش آزادی‌خواهی آذربایجان؛
۱۵. صورت دستخط علمای نجف در حمایت از آزادی‌خواهان و مشروطه‌طلبان و مذمت ایلات و عشایر کمک‌کننده به مستبدین؛
۱۶. افشای چهرهٔ علما، تجار حامی دولت و مستبدین و بیان اقدامات آن‌ها؛
۱۷. افشای دروغ‌گویی‌ها و جعل واقعیت‌های مستبدین، مانند جعل دستخط ثقه‌الاسلام در ضدیت با مشروطه؛
۱۸. پرداختن به اقدامات دولت‌های بیگانه مانند روس‌ها علیه مجاهدین و آزادی‌خواهان؛
۱۹. پرداختن به مندرجات روزنامه‌ها و نشریات اروپایی حامی مجاهدین و آزادی‌خواهان آذربایجان و سایر نقاط ایران؛
۲۰. توصیف شخصیت‌های قهرمان مجاهدین مانند ستارخان و باقرخان؛
۲۱. انعکاس جنبش‌های آزادی‌خواهی و تشکیل انجمن‌های ملی در سایر نقاط کشور مانند اصفهان، رشت، مشهد و...؛
۲۲. بیداری افکار عمومی آذربایجان و سایر نقاط کشور در زمینهٔ مسئلهٔ ورود روس‌ها و تبعات مداخله‌های آنان.

۵-۲. عنوان تلگراف‌ها و مکالمات تلفنی درج شده در روزنامه

۵-۲-۱. تلگراف‌های مستبدین

۱. صورت تلگراف‌های حاجی میرزا حسن، حاجی میرزا محسن آقا، میرهاشم و شجاع نظام (ناله ملت، س ۱، ش ۲)، ۲. تلگراف آقامیرهاشم (همان، ش ۳)، ۳. تلگراف حاجی میرزا حسن و حاجی میرزا محسن، ۴. تلگراف حاجی میرزا حسن مجتهد، ۵. تلگراف حاجی میرزا حسن و حاجی میرزا کریم امام جمعه، ۶. تلگراف شکرالله خان شجاع نظام، ۷. تلگراف حاجی میرزا کریم و حاجی میرزا حسن، ۸. تلگراف شجاع نظام به سپهسالار، ۹. تلگراف میرهاشم به سپهسالار، ۱۰. تلگراف مقتدرالدوله به شاه (همان، ش ۴).

۵-۲-۲. تلگراف‌های علمای نجف

۱. صورت تلگراف علمای نجف به اسلامبول (همان جا)، ۲. تلگراف علمای نجف به مجلس مبعوثان عثمانی (همان، ش ۳۶)، ۳. تلگراف علمای نجف به اسلامبول خطاب به انجمن سعادت و انجمن تبریز، ۴. تلگراف علمای نجف بر ممنوع بودن اسقراض خارجی به موجب قانون اساسی مشروطه (همان، ش ۳۷)، ۵. سواد تلگراف ارسالی از تهران به نجف و از نجف به تبریز (همان، ش ۳۹).

۵-۲-۳. تلگراف‌های خارج از کشور

۱. تلگراف از اسلامبول با امضای عموم ایرانیان آنجا (همان، ش ۱۴)، تلگراف تقی زاده از لندن (همان، ش ۱۸)، ۲. تلگراف انجمن سعادت از اسلامبول، ۳. تلگراف از اسلامبول در حمایت از مجاهدین (همان جا)، ۴. تلگراف از پاریس به انجمن تبریز درباره اقدامات مجاهدین اصفهان (همان، ش ۳۵)، تلگرافی از جلفا مبنی بر تشکیل انجمن اصفهان (همان، ش ۳۶)، ۵. تلگراف از بادکوبه به انجمن ایالتی از سوی انجمن ایرانیان (همان، ش ۳۸)، ۶. صورت تلگراف بین انجمن سعادت اسلامبول و اصفهان درباره تشکیل انجمن آنجا (همان جا)، ۷. پاسخ به تلگراف اسلامبول از سوی صمصام السلطنه (همان جا)، ۸. تلگراف انجمن سعادت از اسلامبول به انجمن ایالتی تبریز مبنی بر پیروزی مجاهدین رشت (همان، ش ۳۹)، ۹. تلگراف لندن به انجمن ایالتی تبریز (همان، ش ۴۰)، ۱۰. تلگراف از جلفا به

تقی‌زاده درباره فتوحات رشت (همان‌جا)، ۱۱. تلگراف از تفلیس درباره فتوحات رشت و سپهدار (همان، ش ۴۱)، ۱۲. تلگراف از انجمن سعادت اسلامبول به جلفا درباره اقدامات بختیاری‌ها و پیشرفت آن‌ها (همان‌جا)، ۱۳. تلگراف از پاریس به انجمن ایالتی درباره چشم امید همه به مجاهدین بودن (همان، ش ۴۲).

۴-۲-۵. تلگرافات داخلی

۱. تلگراف از رشت به تبریز درباره پیروزی مجاهدین رشت (همان، ش ۴۱)، ۲. تلگراف از تهران مبنی بر تعطیلی بازار و هیجان عمومی، ۳. تلگراف سپهدار اعظم از رشت به انجمن ایالتی درباره رسیدن عده‌ای شاهسون به قزوین (همان، ش ۴۲)، ۴. تلگراف معزالسلطان از رشت به تقی‌زاده و ستارخان درباره نزدیک شدن مجاهدین به قزوین (همان‌جا)، ۵. تلگراف از مرند به انجمن ایالتی مبنی بر فرار مستبدین به ماکو و برقراری امنیت راه‌ها (همان، ش ۳۸)، ۶. تلگراف از تهران درباره پیشرفت مشروطه‌خواهان (همان، ش ۳۷)، ۷. تلگراف رمزی درباره غلبه رشت بر مستبدین (همان‌جا)، ۸. تلگراف عمواغلی از خوی به تقی‌زاده و انجمن ایالتی درباره شکست اکراد در آنجا (همان، ش ۴۱).

۵-۲-۵. موضوع مکالمات تلفنی مندرج در روزنامه

۱. مکالمات تلفنی بین باغ صاحب دیوان و اسلامیه درباره ناتوانی در برابر مجاهدین (همان، ش ۲۸)، ۲. مکالمات تلفنی بین اسلامیه و اردوی مستبدین (همان، ش ۳۲)، ۳. مکالمات تلفنی بین باغ و سردار نصرت و شجاع‌نظام درباره ناتوانی در برابر ستارخان و آزادی‌خواهان (همان‌جا).

۳-۵. موضوع اخبار و مطالب ترجمه‌شده در روزنامه

از شماره ۲۶ ذیل عنوان ترجمه، ترجمه نشریات خارج از کشور آورده می‌شود:

۱. ترجمه مطلب روزنامه مشتاق درباره سخنان محمد کاظم خراسانی در تذکر به موضع دولت روس و انگلیس در مورد جنبش آزادی خواهان آذربایجان و مشروطه خواهان (همان، ش ۲۶).
۲. ترجمه روزنامه‌ای با عنوان رسق سلو درباره شکل گیری مجدد آزادی خواهی و مشروطه طلبی در پایتخت (همان، ش ۲۹).
۳. ترجمه مطلبی از روزنامه حبل المتین در خصوص جوابیه آخوند خراسانی به اظهارات مشیرالسلطنه علیه مشروطیت (همان، ش ۳۴).
۴. ترجمه مطلبی از روزنامه دیلی نیوز لندن درباره اقدامات خودسرانه شاه و دولت مبنی بر تصرف پول های دولت انگلیس در بانک های تبریز و سایر نقاط و نیز ایجاد مزاحمت برای مسافران انگلیسی (همان، ش ۳۶).
۵. ترجمه مقاله ای با عنوان «احوال ایران» از روزنامه شورای امت با مضمون بررسی درگیری مستبدین با آزادی خواهان و مشروطه طلبان ایران (همان، ش ۳۸).

۴-۵. موضوع مکتوب های مندرج در روزنامه

۱. سواد مکتوب میرزا جبارخان، برادرزاده حاج سالار لیوانی، به عنوان صدق السلطنه، که در تهران نوشته شد و دست خدا آن را فاش کرد؛ درباره ورود عین الدوله به شهر باسمنج و جمع شدن سپهدار، سهام الدوله، فرمان فرما و سایر مستبدین گرد وی (همان، ش ۵).
۲. مکتوب جمعیت اتحاد و ترقی ایرانیان از اسلامبول خطاب به عین الدوله، حکمران آذربایجان، درباره نصیحت عین الدوله مبنی بر دست برداشتن از اقدامات مستبدانه خود علیه ملت آزادی خواه (همان، ش ۱۹).
۳. مکتوبی از مشهد مقدس برای آگاهی بخشی از بیداری افکار عمومی آنجا و شکل گیری اندیشه های آزادی خواهانه و مشروطه طلب از سوی روحانیون

مسجد گوهرشاد و نیز فراهم شدن مقدمات تشکیل انجمن ملی در آن شهر (همان، ش ۲۱).

۴. سواد مکتوب یکی از مهاجرین تبریز از اورسا خطاب به اجلال‌الملک نایب‌الایاله درباره ابراز خوشحالی از انتصاب وی به این مقام، درباره جایگاه والای ستارخان و سایر قهرمانان آزادی‌خواه در بین کودکان آنجا، فاسد بودن مستبدین، اعتذار از نیامدن خود به ایران به دلیل بسته شدن راه‌ها به دستور مستبدین و تأکید بر فعالیت و حمایت از آزادی‌خواهان و مجاهدین با قلم و نوشتار خود در اسلامبول (همان، ش ۲۳).

۵. سواد دستخط آیت‌الله آخوند خراسانی به مجاهدین تبریزی درباره اظهار مسرت و شادی از اقدامات غیررانه ستارخان و باقرخان و تقاضای تداوم مقاومت و پایداری و نوید فتح و پیروزی (همان، ش ۲۲).

۶. مکتوب سالار ارفع فرزند حاج‌نظام‌العلماء از قراملک به سردرود درباره اخطار به ابراهیم‌سلطان و تقاضای ارسال سرباز و نیرو به آنجا برای مبارزه با مجاهدین و آزادی‌خواهان (همان‌جا).

۷. مکتوبی از روسیه با امضای سلیم‌الله نامی در ستایش از جان‌فشانی‌ها و مقاومت‌های آذربایجانی‌های آزادی‌خواه و مشروطه‌طلب (همان، ش ۲۵).

۸. مکتوبی از تهران درباره اقدامات و عملکرد بعضی اقوام مانند بختیاری‌ها، کلهر، شاهسون، قراداغی، قشقایی فارس در حمایت از مجاهدین و آزادی‌خواهان (همان، ش ۲۳).

۹. سواد خطابه هیئت علمیه نجف اشرف به آزادی‌خواهان آذربایجان درباره تقاضای تداوم مقاومت و پایداری و تبعیت از انجمن ملی و تشویق سایر اقوام به آزادی‌خواهی و مشروطه‌طلبی (همان، ش ۲۹).

۱۰. جواب مکتوب لندن به قلم یکی از فضلالی تبریز بدون ذکر نام وی درباره ظلم و ستیز مستبدین علیه مجاهدین و آزادی‌خواهان و تأکید بر

آزادی خواهی و قانون مداری مجاهدین و عدم تجاوز به حقوق اتباع بیگانه از سوی آنها (همان، ش ۳۱).

۱۱. نقل مکتوبی به امضای آخوند خراسانی و عبدالله مازندرانی در خطاب به خراسانی‌ها، رکن الدوله حاکم آنجا، و سایر دولتیان دربارهٔ مشروطه طلبی خراسانیان و همسو بودن آنها با برادران دینی و ملی خود در آذربایجان و تأکید بر اتحاد ملی و تداوم مقاومت و پایداری (همان، ش ۳۴).

۱۲. مکتوبی از پاریس که در آن به نقل نوشتهٔ یکی از ایرانیان مقیم آنجا دربارهٔ اظهارات و نوشته‌های جراید اروپایی و نیز مردم آن دیار دربارهٔ مشروطیت ایران و مجاهدین آذربایجان و سایر نقاط و نیز اقدامات محمدعلی شاه و سایر مستبدین^۱ پرداخته شده است (همان، ش ۳۵؛ ش ۳۶).

۱۳. انعکاس نگارش یکی از ارباب خبیرت از تهران دربارهٔ ناتوانی مستبدین و دولتیان در برابر مجاهدین و آزادی خواهان (همان، ش ۳۵).

۱۴. مکتوب صمصام السلطنه بختیاری، فاتح و حکمران ملی اصفهان، به ستارخان، سردار ملی، دربارهٔ پیروزی مجاهدین در اصفهان و نیز در اهمیت مشروطه و لزوم برقراری قانون و مساوات (همان، ش ۴۱).

۵-۵. موضوع اخبار درج شده در روزنامه

اخبار مندرج در این روزنامه، صرفاً خبرهای داخلی و دربارهٔ جنبش‌های آزادی خواهی و پیروزی مجاهدین سایر نقاط ایران بوده و اخباری از دولت و ملت‌های خارجی در آن درج نشده است. این خبرها ذیل عنوان ثابتی نیز ذکر نمی‌شده و در عناوین مختلفی به اخبارات خارجه (از آذربایجان)، حوادث داخله و واقعات جدید و حتی در ذیل نام آن شهر به اطلاع رسانی از اوضاع آنجا می‌پرداخته است. این اخبار دربارهٔ شهرهای تهران، رشت، تالش، انزلی، ارومیه، سلماس، مشهد و خود تبریز بوده است.

۱. این مکتوب به قلم محمد قزوینی نوشته شده است. ر.ک. بنکداریان، *بریتانیا و انقلاب مشروطیت ایران*، ص ۲۵۵.

۵-۶. موضوع اشعار درج شده در روزنامه

در کلیه شماره‌های این روزنامه فقط پنج شعر با عنوان‌های «سرود ملی» در شماره ۱۰، شعری ترکی در شماره ۱۹، «مسمط وطنی» در شماره ۳۴، «از نتایج طبع ظهیرالدوله» و شعر کوتاه دیگری در شماره ۳۵ آورده شده است.

۱. سرود ملی که درباره افشای چهره روحانی‌نماهای طرفدار مستبدین و بیان ویژگی‌های آن‌ها گفته شده است.^۱ اولین بیت آن بدین شرح است:

خدا خدا به تو نالم ز زاهدان ریایی که عالمی بفریند با قبا و ردایی (همان، ش ۱۰)

۲. مسمط وطنی که به قلم آقامیرزا جعفر سلماسی^۲ درباره حمایت از اقدامات مجاهدین و آزادی خواهان و بیان اعمال مستبدین و محمدعلی شاه سروده شده است. اولین بیت آن بدین شرح است:

افسوس که شد بوم و بر کشور ایران از شورش جنگ و جدل داخله ویران (همان، ش ۳۴)

۳. شعر ظهیرالدوله صفا که روی سخنش با محمدعلی شاه و ذکر اقدامات مستبدانه وی است. بیت اول آن بدین شرح است:

به عرض شاه رسان ای صبا از قول صفا که ای شهنشاه ایران جانشین کباد (همان، ش ۳۵)

۴. شعری ترکی که مضمون آن درباره اقدامات شاه و مستبدین و بیان مقاومت آزادی خواهان در برابر آن‌هاست.^۳ بیت اول آن:

ای ستمگر اولما راغب ملتون اقنا سنه پادشه سن کیت کلن بی کانه لرد عواسنه

(ناله ملت، س ۱، ش ۱۹)

---

۱. به نوشته احمد کسروی در تاریخ مشروطه (۱۳۸۳: ۷۳۳)، این شعر منتسب به میرزا جعفر خامنه‌ای در نکوهش ملایان ارتجاعی بوده است.

۲. میرزا جعفر سلماسی مقیم استانبول بود و در همان‌جا هم درگذشت.

۳. این شعر نیز در تاریخ مشروطه کسروی (۱۳۸۳: ۷۳۴) آورده شده است. وی بر این اعتقاد است که شاعر آن معلوم نیست؛ اما به گفته بعضی گوینده آن مشهدی محمدعلی مطبوعه‌چی بوده که یکی از مشروطه خواهان شمرده می‌شده است.

۶. جدول‌ها

جدول ۶-۱. توزیع فراوانی براساس مطالب مندرج در روزنامه

فراوانی	نوع مطالب مندرج
۴۳	مقاله و یادداشت‌ها
۱۴	مکتوبات
۴۰	تلگراف‌ها و مکالمات تلفنی
۵	ترجمه‌ها
۵	اشعار
۱۰	اخبار

براساس فراوانی جدول فوق، بخش عمده مطالب روزنامه ناله ملت به مقاله و یادداشت‌های نویسنده آن اختصاص داشته است و در درجه بعد، تلگرافات و مکالمات تلفنی و بعد از آن مکتوبات قرار دارد. ترجمه، اشعار و اخبار درصد خیلی کمی از مطالب روزنامه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶-۲. ساختار اهداف مطالب روزنامه ناله ملت

اشعار	ترجمه‌ها	تلگراف‌ها	مکتوبات	سر مقاله‌ها	ساختار اهداف مطالب روزنامه ناله ملت
فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	فراوانی	
۱	۱	۲۱	۵	۱۶	مجاهدین، مشروطه‌طلبان و اقدامات آنها
۲	۱	۱۰	۴	۱۰	ماهیت دولتیان و اقدامات متجاوزانه آنها
۲	۱	-	۱	۱۴	آگاهی‌بخشی و بیداری افکار عمومی
۲	۱	-	۲	۷	ظلم و فساد شاه و سردمداران مستبدین
-	۲	۵	۳	۹	علما و روحانیون طرفدار مشروطه

با توجه به جدول ۶-۲، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد:

۱. اکثر مقالات روزنامه از یک طرف، با هدف انعکاس اقدامات مستبدین و افشای چهره سردمداران آنها و از طرف دیگر، به منظور پرداختن به مبارزات مجاهدین و متمایز کردن علما و روحانیون نجف از آنها به نگارش درآمده است. مابقی مقالات نیز با هدف آگاهی‌بخشی عموم و بیداری افکار آنها نوشته شده است.
۲. مکتوبات مندرج در روزنامه نیز بیشتر در حمایت از آزادی‌خواهان و افشای چهره مستبدین و اقدامات آنها بوده است.
۳. تلگرافات بیشتر در حمایت از مشروطه‌طلبان و اقدامات آنها و مابقی درباره ماهیت مستبدین و اقدامات متجاوزانه آنها بوده است.
۴. ترجمه‌ها و اشعار مندرج در روزنامه بیشتر در راستای افشای ماهیت دولتیان و مستبدین و بعد آگاهی‌بخشی به توده مردم بوده است.

جدول ۶-۳. توزیع فراوانی موضوعات روزنامه ناله ملت با جهت‌گیری مثبت

موضوعات	فراوانی
مجاهدین (مشروطه‌طلبان) و اقدامات آنها	۴۴
علما و روحانیون طرفدار مشروطه	۱۹
آگاهی‌بخشی و بیداری افکار عمومی	۱۸

با توجه به جدول ۶-۳، می‌توان نتیجه گرفت که مجاهدین (مشروطه‌طلبان) و بیان اقدامات آنها و نیز حمایت‌های روحانیون نجف، مهم‌ترین مسائلی بوده که روزنامه سعی داشته است انعکاس مثبت و روشنی از آنها داشته باشد. در درجه بعدی آگاهی‌بخشی و بیداری افکار عمومی مدنظر آن بوده است.

جدول ۶-۴. توزیع فراوانی موضوعات روزنامه ناله ملت با جهت گیری منفی

فراوانی	موضوعات
۲۷	ماهیت دولتیان و اقدامات متجاوزانه آنها
۱۲	ظلم و فساد شاه و سردمداران مستبدین

افشای ماهیت دولتیان و اقدامات متجاوزانه آنها همراه با بیان ظلم و ستم آشکار محمدعلی شاه، عین الدوله و سایر سردمداران مستبدین از موضوعاتی است که جهت گیری منفی شدیدی را نسبت به خود همراه داشته است.

جدول ۶-۵. شخصیت‌های حقوقی یا حقیقی مورد توجه روزنامه با جهت گیری مثبت

فراوانی	نام شخصیت
۲۲	ستارخان (سردار ملی)
۱۶	باقرخان (سالار ملی)

جدول ۶-۵ نشان می‌دهد که در میان آزادی خواهان، این روزنامه بیشتر تحت تأثیر شخصیت و اقدامات دو قهرمان آزادی خواه، یعنی ستارخان و باقرخان، بوده است.

جدول ۶-۶. شخصیت‌های حقوقی یا حقیقی مورد توجه روزنامه با جهت گیری منفی

فراوانی	نام شخصیت
۲۶	عین الدوله
۲۳	محمدعلی شاه

جدول ۶-۶ نیز جهت گیری منفی روزنامه را نسبت به دو شخصیت اصلی مستبدین، یعنی عین الدوله و محمدعلی شاه، نشان می‌دهد.

جدول ۶-۷. فراوانی بسامد واژه‌ها در روزنامه

واژه	فراوانی
ملت	۱۴۳
مشروطه (مشروطیت)	۱۰۴
ایران	۱۰۰
اسلام	۶۲
استبداد	۵۹

واژه‌های «ملت»، «مشروطه» و «ایران» بیشترین بسامد را در روزنامه به خود اختصاص داده است که نشان از خط‌مشی کلی روزنامه در تمام شماره‌های چاپ‌شده خود دارد. خط‌مشی‌ای که سعی در احیای حقوق ازدست‌رفته ملت، برپایی دوباره مشروطه و حفظ تمامیت ارضی و اتحاد ایران و ایرانیان داشته است.

۷. نتیجه

ناله ملت در خط‌مشی و عملکرد خود دو طیف را مورد توجه قرار داده است: اولی، کسانی که برای حذف مشروطیت از حیات اجتماعی و سیاسی ایران تلاش می‌کردند و دیگری، آنان که برای احیای مشروطه ازدست‌رفته می‌کوشیدند و طرفداران ایشان. این روزنامه از طیف اول با عناوینی چون دولتیان، خیانت‌کاران، الواط عمامه‌دار، جیره‌خوار حکومت و بدبختان نام برده و طیف دوم را با عناوینی چون مشروطه‌خواهان، نیروهای ملی، آزادی‌خواهان و آزادی‌طلبان، مجاهدین و برادران غیور مورد توجه قرار داده است. بیشتر مطالب روزنامه، در وهله اول منعکس‌کننده رشادت‌ها و مجاهدت‌های مشروطه‌طلبان، اقدامات آن‌ها و آگاهی‌بخشی و بیداری افکار عمومی بوده و سپس افشای ماهیت مستبدین و وابستگان دولت و اقدامات متجاوزانه آن‌ها را دربر داشته است. ناله ملت برای تهییج افکار عمومی و تشویق آن‌ها به مبارزه علیه مستبدین، به علما و مراجع نجف نیز توسل جسته و با درج تلگرافات و مکتوبات ایشان، آن‌ها را به‌عنوان نمایندگان و مدافعان حقوق

مردم در برابر مزدوران محمدعلی شاهی قرار داده است. کاربرد فراوان واژه‌هایی چون ملت، مشروطه و ایران در ۴۴ شماره چاپ‌شده این روزنامه همراه با مضامین اشعار، مکتوب‌ها و ترجمه‌های مندرج در آن، نشان از دغدغه وطن‌دوستی و احیای حقوق ازدست‌رفته مردم سرزمین با حمایت از مشروطه و مشروطه‌خواهی دارد. دغدغه‌ای که در آخرین شماره این روزنامه تبدیل به صدایی تلخ و ناامید شده بود؛ صدایی که از بی‌تفاوتی مردمان سرزمین خود ناله سر می‌داد و تاریخ گذشته را به آن‌ها متذکر می‌شد. و به‌یاد می‌آورد که بی‌توجهی و بی‌تفاوتی مردم نسبت به سرنوشت کشور خود در زمان هجومی نه‌چندان قدرتمند مانند محمود افغان، چه بر سر این سرزمین آورد.

منابع

- امیرخیزی، اسماعیل (۱۳۷۹). *قیام آذربایجان و ستارخان*. تهران: نگاه.
- _____ (۱۳۸۷). *قیام آذربایجان و ستارخان*. تبریز: آیدین.
- *انجمن تبریز* (۱۳۷۴-۱۳۷۶). کتاب‌خانه ملی جمهوری اسلامی ایران. استانداری آذربایجان شرقی.
- براون، ادوارد و محمدعلی تربیت (۱۳۴۱). *تاریخ مطبوعات و ادبیات ایران در دوره مشروطیت*. ترجمه رضا صالح‌زاده. ج ۳. تهران: کانون معرفت.
- بنکداریان، منصور (۱۳۹۳). *بریتانیا و انقلاب مشروطیت ایران*. ترجمه فیروزمند. تهران: نشر نامک.
- تقی‌زاده، سیدحسن (۱۳۹۰). *مقالات تقی‌زاده*. به کوشش ایرج افشار. ج ۷ (زندگی طوفانی). تهران: توس.
- راجردی، ویمر و جوزف آر. دومینیک (۱۳۸۴). *تحقیق در رسانه‌های جمعی*. ترجمه کاووس سیدامامی. تهران: سروش.
- رفیعی (جعفری فشارکی)، منصوره (۱۳۶۲). *انجمن ارگان انجمن ایالتی آذربایجان*. تهران: نشر تاریخ ایران.

- سرداری نیا، صمد (۱۳۷۹). **مشاهیر آذربایجان**. ج ۲. تبریز: شایسته.
- صدرهاشمی، محمد (۱۳۲۷). **تاریخ جراید و مجلات ایران**. اصفهان: بی نا.
- طباطبایی مجد، غلامرضا (۱۳۹۰). **نام آوران آذربایجان در سده چهاردهم**. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- فرانکفورت، چاوا و دیوید نچمیاس (۱۳۸۱). **روش های پژوهش در علوم اجتماعی**. ترجمه فاضل لاریجانی و رضا فاضلی. تهران: سروش.
- فرخزاد، پرویز (۱۳۸۴). **راهنمای پژوهش تاریخی (کتابخانه ای)**. تهران: طهوری.
- کسروی، احمد (۱۳۸۳). **تاریخ مشروطه ایران**. تهران: امیرکبیر.
- کرپندورف، کلاوس (۱۳۸۳). **تحلیل محتوا: مبانی روش شناسی**. ترجمه هوشنگ نایی. تهران: نشر نی.
- ناله ملت در: ناهیدی آذر، عبدالحسین (بی تا). **تاریخچه روزنامه های تبریز در صدر مشروطیت به انضمام مجموعه روزنامه ناله ملت**. تبریز: بی نا.
- ناهیدی آذر، عبدالحسین (بی تا). **تاریخچه روزنامه های تبریز در صدر مشروطیت به انضمام مجموعه روزنامه ناله ملت**. تبریز: بی نا.
- هدایت، مهدی قلی خان (مخبر السلطنه) (۱۳۷۵). **خاطرات و خطرات**. تهران: زوار.